

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В.Н. КАРАЗІНА

Кафедра міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова

КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

з дисципліни

«ПРАКТИКУМ: СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В КРАЇНАХ ЄС »

рівень вищої освіти - другий (магістерський)

галузь знань - 29 «Міжнародні відносини»

спеціальність - 292 «Міжнародні економічні відносини»

освітня програма - «Міжнародні економічні відносини»

вид дисципліни - вибіркова

факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

Укладачі: д. е. н., професор Гончаренко В. В.

1. Навчальний контент:

1.1. Читання лекцій у даному курсі не передбачено робочою програмою

1.2. Плани практичних (семінарських) занять, завдання самостійної роботи:

Тема 1. Поняття «соціальне підприємництво», його особливості та відмінності від традиційного бізнесу.

Практичне заняття 1.1

1. Причини виникнення соціального підприємництва.
2. Співвідношення поняття «соціальне підприємництво» з такими поняттями як «підприємництво», «бізнес», «соціально відповідальне підприємство», «корпоративна соціальна відповідальність».

Підготовка презентацій студентами та дискусія за обраними темами:

1. Особливості та відмінність соціального підприємництва від традиційного бізнесу.
2. Принципові відмінності соціальних підприємств та соціального підприємництва в країнах ЄС та Україні.
3. Підходи до класифікації організацій соціального підприємництва в різних країнах.

Практичне заняття 1.2

1. Співвідношення поняття «соціальне підприємництво» з такими поняттями як «третій сектор», «соціальна економіка», «солідарна економіка», «неприбуткові організації», «неприбуткові підприємства та установи», «непідприємницькі товариства», «неурядові організації», «громадські об'єднання (організації)», «некомерційні організації», «організації громадянського суспільства», «волонтерські організації».
2. Проблеми та дискусійні питання вживання різноманітної термінології щодо форм соціального підприємництва в різних країнах.

Підготовка презентацій студентами та дискусія за обраними темами:

1. Критерії віднесення соціальних підприємств та соціального підприємництва до організацій «третього сектора» і соціальної економіки в різних країнах ЄС (на вибір).
2. Дослідити і зобразити структурно-логічною схемою відмінності соціального підприємництва від традиційних форм бізнесу.

Тема 2. Аналіз організаційно-правових форм соціального підприємництва в ЄС та Україні.

Практичне заняття 2.1

1. Кооперативи як найстаріші суб'єкти соціального підприємництва та «третього сектора» - причини виникнення та еволюція.
2. Кооперативи споживачів та кооперативи підприємців, їх види та класифікація.

Підготовка презентацій студентами та дискусія за обраними темами:

1. Розвиток сільськогосподарських кооперативів в країнах ЄС (на вибір).
2. Розвиток споживчих кооперативів в країнах ЄС (на вибір).
3. Розвиток фінансово-кредитних кооперативів та кооперативних банків в країнах ЄС (на вибір).
4. Розвиток житлових, енергетичних та інших видів кооперативів в країнах ЄС (на вибір).

Практичне заняття 2.2

1. Національні кооперативні системи різних країн ЄС та їх значення в економіці
2. Міжнародний кооперативний рух та його принципи.

Підготовка презентацій студентами та дискусія за обраними темами:

1. Аналіз діяльності International Cooperative Alliance

2. Аналіз діяльності The World Council of Credit Unions.
3. Аналіз діяльності European Association of Cooperative Banks
4. Документи ООН щодо підтримки розвитку кооперативів та їх значення.

Практичне заняття 2.3

1. Асоціації, взаємні товариства, фонди та організації «громадянського суспільства» як суб'єкти соціального підприємництва і «третього сектора».
2. Соціальні підприємства та соціально-відповідальні підприємства як форма соціального підприємництва.

Підготовка презентацій студентами та дискусія за обраними темами:

1. Переваги і недоліки різних організаційних форм соціального підприємництва.

Тема 3. Вибір перспективних напрямків діяльності для започаткування власного соціального бізнесу в Україні на основі досвіду країн ЄС.

Практичне заняття 3.1

1. Приклади та напрями діяльності соціального бізнесу.
2. Аналіз окремих кейсів успішного соціального бізнесу в країнах ЄС.

Підготовка презентацій студентами та дискусія за обраними темами:

1. Приклад успішного соціального бізнесу в країнах ЄС (на основі матеріалів з мережі Інтернет)

Практичне заняття 3.2

1. Аналіз окремих кейсів успішного соціального бізнесу в Україні.
2. Критерії розробки напрямків ефективного власного соціального бізнесу.

Підготовка презентацій студентами та дискусія за обраними темами:

1. Приклад успішного соціального бізнесу в Україні (на основі матеріалів з мережі Інтернет)

Практичне заняття 3.3

1. Розробка бізнес-плану соціального підприємства у мікро-групах з використанням методу «мозкового штурму»

Підготовка презентацій студентами та дискусія за обраними темами:

1. Представлення мікро-групами концепції бізнес-плану пропонованого соціального підприємства

Тема 4. Процедура створення соціального підприємства і його державної реєстрації в Україні.

Практичне заняття 4.1

1. Особливості формування ініціативної групи.
2. Процедура проведення установчих зборів.
3. Підготовка документів до державної реєстрації.
4. Процедура державної реєстрації, постановки на облік у податкових та інших державних органах.

Підготовка презентацій студентами та дискусія за обраними темами:

1. Особливості створення різних організаційних форм соціального підприємництва - кооперативів, громадських організацій, спілок, асоціацій та приватного соціального бізнесу (за вибором).
2. Розробити структурно-логічну схему процедури створення різних організаційно-правових форм соціального підприємства в Україні

Тема 5. Фінансові аспекти діяльності та джерела фінансування соціального підприємництва.

Практичне заняття 5.1

1. Особлива роль прибутку в організаціях «третього сектора» та неприбуткова природа діяльності.
2. Фонди соціального бізнесу. Додаткові джерела фінансування. Пошук грантів.

Підготовка презентацій студентами та дискусія за обраними темами:

1. Власний капітал і залучені кошти, вибір їх оптимального співвідношення. Діяльність за собівартістю та самоокупність.
2. Прибуток як мета діяльності і як засіб для досягнення іншої мети – принципова різниця. Використання прибутку для суспільних та громадських потреб.
3. Співвідношення економічних та соціальних вимірів діяльності соціального бізнесу.
4. Аналіз фінансової звітності соціального підприємства (неприбуткової організації) - зробити висновки про діяльність і фінансово-майновий стан.

Тема 6. Різноманітні аспекти і технології управління соціальним бізнесом.

Практичне заняття 6.1

1. Демократична природа управління та членства в організаціях «третього сектора» та соціального бізнесу.
2. Загальні збори як вищий орган управління.
3. Принцип «один член – один голос» та його значення.
4. Проектний менеджмент.

Підготовка презентацій студентами та дискусія за обраними темами:

1. Виборність представницьких органів управління.
2. Підзвітність органів управління та контроль за їх діяльністю.
3. Наглядові ради та особливості їх діяльності.
4. Командна робота, розподіл обов'язків. Критерії оцінки роботи.

Тема 7. Соціальна ефективність та публічна звітність соціального бізнесу.

Практичне заняття 7.1

1. Публічна звітність соціального бізнесу – особливості та значення.
2. Показники економічної та соціальної ефективності.
3. Міжнародне соціальне підприємництво та участь у міжнародних соціальних проектах.

Підготовка презентацій студентами та дискусія за обраними темами:

1. Розробити показники соціальної ефективності власного проекту соціального бізнесу

Рекомендована література до підготовки семінарських занять та самостійної роботи

Основна література

1. Гончаренко В.В., Пантелеймоненко А.О. Дискусійні аспекти використання терміна «Соціальна економіка» в сучасній українській економічній науці // Історія народного господарства та економічної думки України. Збірник наукових праць Інституту економіки та прогнозування НАН України . – 2020. - № 53. - с.83-102.
https://www.researchgate.net/publication/342878557_Discussion_aspects_of_using_the_term_Social_Economy_in_modern_Ukrainian_economic_science_Goncarenko_VV_Pantelejmonenko_AO_Diskusijni_aspekti_vikoristanna_termina_Socialna_ekonomika_v_sucasnij_ukrainsk
2. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.С., Туманова А.А. – К:ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017 – 188 с.
http://eef.org.ua/wpcontent/uploads/2016/12/Book_sotsialne-pidpryemnytstvo_pidruchnyk.pdf
3. Смаль В., Кокоть В. Що слід знати про соціальне підприємництво. URL:
<http://docplayer.net/80494249-V-smal-v-kokot-shcho-slid-znati-pro-socialne-pidpriemnictvo-posibnik.html>

4. Каменко І. С. Соціальне підприємництво в Україні економіко-правовий аналіз. https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-11/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian.pdf
5. Кикал Д., Лайонс Т.. Социальное предпринимательство: миссия сделать мир лучше. Understanding Entrepreneurship: The Relentless Pursuit of Mission in an Ever Changing World. М.: «Альпина Паблишер». 2014. 304 с. URL: https://www.rulit.me/books/socialnoe-predprinimatelstvo-missiya-sdelat-mir-luchshe-read-412150-6.html#section_13
6. Луговенко Н.В., Коваленко Н.В. Соціальні підприємства як інструмент діалогу держави і суспільства. Інфраструктура ринку. 2020. Випуск 42. URL: http://marketinfr.od.ua/journals/2020/42_2020_ukr/34.pdf
7. Проблеми розвитку третього сектора та соціально-орієнтованої економіки в Україні і світі: збірник наукових праць учасників Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції 30 березня 2021 року., 2021. 141 с., ISBN 978-966-192-209-8 https://www.researchgate.net/publication/353047264_THE_THIRD_SECTOR_AND_SOCIAL_ECONOMY_Ukrainian_and_international_experiences
8. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А. та інші. К: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017, 188с. URL: http://eef.org.ua/wpcontent/uploads/2016/12/Book_sotsialne-pidpryyemnytstvo_pidruchnyk.pdf
9. Спреклі Ф. Посібник з планування соціального підприємництва. URL: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/posibnik_z_planuvannya_socialnogo_pidpriemstva.pdf
10. Шаульська Л.В., Кабаченко Г.С. Розвиток соціального підприємництва як напрям державного регулювання ринку праці. Економіка і організація управління. 2016, № 2 (22). URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/4823>
11. SimpleSe. Про соціальне підприємництво - просто! : [посібник підприємця] / Аліна В. Бочарнікова; Кер. проекту Олександра Сметаненко; Іл. Орнелла Остапенко; ред. Марія Семенченко.– Київ : СТ-Друк, 2020.– 67 с.
12. Dees J.G. The meaning of «social entrepreneurship». URL: http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf
13. Defourny, J. & Nyssens, M. (2010), Social Enterprise. in book K. Hart, J.-L. Laville & D. Cattani, eds., The Human Economy: A Citizen's Guide, Polity Press, Cambridge, pp. 284- 292. URL: https://www.researchgate.net/publication/310843105_Social_Enterprise
14. Maretich M., Bolton M. (2010). Social enterprise: from definitions to developments in practice. London: Alliance Publishing Trust. URL: <https://evpa.eu.com/uploads/publications/Social-Enterprise-From-Definitions-toDevelopment-in-Practice.pdf>
15. Peredo A.M., McLean M. (2006). Social entrepreneurship: A critical review of the concept. Journal of World Business. № 41(1). P. 56-65. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1197663
16. Pestoff Victor A. (2021) Third Sector and Cooperative Services an Alternative to Privatization. Co-production and Japanese Healthcare, Routledge, 2021, https://www.researchgate.net/publication/350402715_Chapt_2_Third_Sector_and_Cooperative_Services
17. Roger L.M., Osberg S. (2007). Social Entrepreneurship: The Case for Definition. Stanford social innovation review. URL: https://ssir.org/articles/entry/social_entrepreneurship_the_case_for_definition
18. Social enterprises and their ecosystems in Europe (2020) , ISBN 978-92-79-97734-3, DOI 10.2767/567551 <https://www.euricse.eu/social-enterprises-and-their-ecosystems-in-europe-mapping-study/>
19. Social enterprises and their ecosystems in Europe, (2020) https://ec.europa.eu/social/main.jsp?advSearchKey=socentercountryreports&mode=advancedSubmit&catId=1307&doc_submit=&policyArea=0&policyAreaSub=0&country=0&year=0
20. Social Economy (2016). European Parliament. DIRECTORATE GENERAL FOR INTERNAL POLICIES POLICY DEPARTMENT A: ECONOMIC AND SCIENTIFIC POLICY. 123p.

Допоміжна література

1. Дерев'янку Ю. М., Мельник Л. Г., Кубатко О. В. Соціальна та солідарна економіка: поняття та сутність, досвід та перспективи. *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 3. 89–98.
2. Сімахова А. О. Еволюція підходів до трактування соціальної економіки у глобальному розумінні. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: Світове господарство та міжнародні економічні відносини. 2017. Випуск 9. С. 80–89.
3. 70 years of social market economy. URL: <https://www.deutschland.de/en/topic/business/social-market-economy-in-germany-growth-and-prosperity>
4. Birkhölzer K. Historische Entwicklung und Wirkungsanalyse sozialer Unternehmen in Deutschland. URL: http://base.socioeco.org/docs/historische_entwicklung_und_wirkungsanalyse_sozialer_unternehmen_in_deutschland.pdf
5. Liger Q., Stefan M., Britton J. Social economy. Directorate general for internal policies. Policy department a: economic and scientific policy. Brussels: European Parliament's Committee on Internal Market and Consumer Protection, 2016. 120 p.
6. Moulaert F. Social Economy, Third Sector and Solidarity Relations: A Conceptual Synthesis from History to Present. *Urban Studies*. 2005. October. – Vol. 42. № 11. P. 2037– 2053.
7. Recent Evolutions of the Social Economy in the European Union. Study. Directors: Monzón J. L., Chaves R. Brussel: European Economic and Social Committee, 2017. 122 p.
8. Social economy in the EU. URL: https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy_en
9. Thomas C. The role of social entrepreneurship in community development. URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.196.4590&rep=rep1&type=pdf> Дата звернення (17.02.2021)
10. The European Summit on Social Economy. URL: <https://www.clustercollaboration.eu/news/european-summit-social-economy> (Last accessed: 21.03.2020).
11. The Social Economy in the European Union Brussel: European Economic and Social Committee Comité économique et social europ, 2012. 34 p.
12. The social economy: the worldwide making of a third sector. 2009. 38 p. URL: <https://orbi.uliege.be/bitstream/2268/13613/1/Chap%201%20Defourny%20Develtere.pdf>.
13. Valentinov V. Non-Market Institutions in Economic Development: The Role of the Third Sector. *Development and Change*. 2008. Vol. 39. № 3. P. 477–485. doi: 10.1111/j.1467-7660.2008.00489.x
14. Valentinov V. Third sector organizations in rural development: a transaction cost perspective. *Agricultural and Food Science*. 2009. Vol. 8. P. 3–15. doi: 10.2137/145960609788066825

11. Посилання на інформаційні ресурси в мережі Інтернет, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. https://ec.europa.eu/social/main.jsp?pager.offset=0&advSearchKey=socentercountryreports&mode=advancedSubmit&catId=1307&doc_submit=&policyArea=0&policyAreaSub=0&country=0&year=0 – Соціальні підприємства та їх екосистеми в Європі у розрізі окремих країн. Офіційний сайт Єврокомісії.
2. <https://harris.uchicago.edu/academics/programs-degrees/courses/foundations-social-entrepreneurship-winter-2022> - Курс «Основи соціального підприємництва» в Університеті Чикаго (США)
3. <https://www.classy.org/blog/social-entrepreneurship-programs-19-universities-paving-the-way/> - курси по соціальному підприємництву в 19 провідних університетах світу
4. <https://www.euricse.eu/> - Європейський науково -дослідний інститут кооперативних та соціальних підприємств (Euricse)
5. <https://unsse.org/about/> - Міжвідомча робоча група ООН з питань соціальної та солідарної економіки (UNTFSSSE)
6. <https://www.ashoka.org> - Офіційний сайт міжнародної організації соціальних підприємців
7. <https://socialenterprise.us> - Альянс соціальних підприємців США
8. <https://www.schwabfound.org/> Фонд соціального підприємництва ім. Шваба

9. <https://www.ica.coop/en> - Офіційний сайт Міжнародного кооперативного альянсу (ICA)
10. <https://www.ikeasocialentrepreneurship.org/> - Соціальне підприємництво ІКЕА
11. <https://www.coursera.org/courses?query=social%20entrepreneurship> – Навчальні курси з окремих аспектів соціального підприємництва
12. <http://www.radakmu.org.ua/> Рада підприємців при Кабінеті Міністрів України
13. <http://www.civicua.org> Сайт „Громадський простір”
14. <http://www.gurt.org.ua> Ресурсний центр „Гурт”
15. <http://www.lawngo.net> Портал „Юрист НГО”
16. <http://www.ccc.kiev.ua> Творчий центр „Каунтерпарт”
17. <http://www.ufb.org.ua> Український форум благодійників
18. <http://www.intellect.org.ua> Мережа аналітичних центрів України

Центри розвитку соціального підприємництва

1. Університет Дюка (Duke University), США. Центр розвитку соціального підприємництва (Center for the Advancement of Social Entrepreneurship) www.fuqua.duke.edu/centers/case - розвиває та підтримує сферу соціального підприємництва через спільні навчальні програми, які залучають студентів магістерських програм, викладачів і лідерів зі сфери соціального підприємництва. ЦРСП вважає необхідним зближення традиційного комерційного та соціального підприємництва через застосування поточних бізнес-моделей, а також інструментів і навичок, напрацьованих у соціальній сфері.
2. Гарвардський університет (Harvard University), США. Ініціатива соціального підприємництва (The Social Enterprise Initiative) www.hbs.edu/socialenterprise - Ініціатива соціального підприємництва в Гарвардській бізнес-школі виховує майбутніх лідерів, які здатні змінити світ. Ініціатива соціального підприємництва має на меті надихнути, забезпечити освіту та підтримати лідерів із усіх секторів, щоб ті зі свого боку застосовували набуті навички менеджменту для досягнення соціальних цілей.
3. Університет Маямі (Miami University), США. Центр соціального підприємництва (Center for Social Entrepreneurship) www.fsb.muohio.edu/centers/social-entrepreneurship - Центр соціального підприємництва розробив навчальну програму світового рівня для студентів останніх років навчання. Програма поєднує в собі навчання, дослідження та практику соціального підприємництва, надаючи перевагу саме практичній складовій.
4. Оксфордський університет (University of Oxford), Великобританія. Центр соціального підприємництва імені Сколла (Skoll Centre for Social Entrepreneurship) www.sbs.ox.ac.uk/skoll/mba - Центр соціального підприємництва імені Сколла покликаний виховувати соціальних підприємців майбутнього. Для досягнення цієї цілі Центр: надає інноваційну бізнес-освіту потенційним соціальним підприємцям і тим соціальним підприємцям, які вже провадять свою діяльність; поєднує практиків, теоретиків і студентів, допомагає їм розвивати нові ідеї та створювати соціальні венчурні підприємства; а також сприяє поширенню нових ідей і втіленню найкращих бізнес-моделей на практиці. У межах інноваційної бізнес-освіти студентів навчають застосовувати підприємницькі підходи до вирішення соціальних проблем.

2. Питання, задачі, завдання або кейси для поточного та підсумкового контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти, для контрольних робіт, передбачених навчальним планом, післятестастаційного моніторингу набутих знань і вмінь з навчальної дисципліни:

Grameen Bank

<http://www.grameen-bank.net>

Хрестоматійним прикладом соціального підприємця є Мухаммад Юнус, а соціального підприємства створений ним – «Грамін Банк». Назву можна перекласти українською мовою як «селянський банк». Незаможні селяни, не маючи змоги отримати кредит через офіційну банківську систему, позичали гроші в місцевих лихварів під непомірні відсотки, які не могли повернути, і перетворювались у жебраків. Перші кредити обсягом по 27 доларів М. Юнус надав сорока жінкам із села Джобра з власної кишені під невеликі відсотки і без традиційних форм застави. Жінки повністю повернули кредит, а М. Юнус переконався в тому, що вони вклали одержані кошти в розвиток власної ресурсної бази, необхідної для отримання доходів. Маючи, наприклад, швейну машинку, жінки змогли шити одяг і одержувати заробітки, достатні для погашення кредиту, придбання продуктів харчування, навчання дітей та виходу з бідності.

«Grameen Bank» зміцнив свої позиції завдяки отриманню відсотків за позиками і потім приступив до перерозподілу капіталу з метою надання допомоги іншій групі жінок. «Grameen Bank» виріс із невеликого локального експерименту у велику силу (майже 6 млн позичальників у Бангладеші), продемонструвавши приклад для наслідування іншим мікрокредиторам, які обслуговують незаможних людей у різних регіонах світу. За роки свого існування «Grameen Bank» перетворився в глобальну мережу інституцій із більш ніж 22 тис. працівників. Розроблену М. Юнусом модель мікрокредитування було адаптовано до особливих умов різних країн і культур, а мікрокредитування перетворилось у галузь світового масштабу. Організація та її засновник Мухаммад Юнус отримали Нобелівську премію миру у 2006 році.

Завдання:

- 1. Ознайомтесь детальніше про цей соціальний бізнес на його сайті і обґрунтуйте його віднесення до соціального підприємництва.**
- 2. Опишіть соціальний ефект цієї моделі соціального підприємництва.**
- 3. Запропонуйте варіанти покращення наведеної моделі.**

Rugmark (нині – GoodWeave International)

<http://www.rugmarkindia.org>

На початку 1980-х років дитячий правозахисник Кайлаш Сатъярті (Kailash Satyarthi), лауреат Нобелівської премії миру 2014 року (разом із Малала Юсуфзай), побачив, як діти з бідних сімей ставали легкою здобиччю для трудових брокерів, що наймали працівників для різних галузей промисловості, у тому числі й для килимарства. Поневолені діти продавались власникам бізнесу, а ті змушували їх працювати по 12 і більше годин на день у жахливих умовах. Роздрібні торговці охоче брали красиві й недорогі килими, виготовлені дитячими руками.

Кайлаш Сатъярті розпочав боротьбу з трудовим рабством дітей з організації рейдів до компаній та виступів на захист дітей, сподіваючись, що зможе привернути увагу до проблеми. Але згодом він змушений був визнати, що цей підхід ніколи не зможе змінити системи. Остаточою Сатъярті це зрозумів, коли, повертаючись після чергового (досить успішного) рейду додому, побачив трудових брокерів, які сідали в потяг із новими групами поневолених дітей. Звільнення 10, 20, навіть 200 дітей не вирішувало проблеми, оскільки на їхнє місце приходили нові діти.

Розмова з літньою жінкою підказала Сатъярті можливий шлях вирішення проблеми. Жінка розповіла, що придбала килим, не маючи поняття про те, як його було зроблено. Проте щойно вона дізналася, що його, імовірно, було виткано дітьми, вона відчула, що не має іншого виходу, окрім як викинути його.

«Я – дуже стара», – сказала вона, – «але ти – молодий, і ти повинен зробити щось, аби я змогла

купити новий килим». Кайлаш Сатьяртхі зрозумів, що ситуацію могутимуть змінити освічені споживачі, які б відмовилися купувати килими, зроблені з використанням рабської дитячої праці, а натомість віддали б перевагу відповідальному та свідомому виробнику.

У середині 1990-х років він започаткував «Рагмарк» (Rugmark) (нині – GoodWeave International) – першу програму добровільного маркування килимів, що засвідчувало їх виробництво без використання дитячої праці. На сьогодні «GoodWeave International» працює у всьому світі, забезпечуючи програму сертифікації, яка дає змогу компаніям, що проходять перевірку, мати маркування, яке підтверджує, що їх продукт зроблено без залучення дитячої праці. Понад 130 килимових імпортерів і роздрібних торговців, включаючи «Target», зобов'язалося закуповувати килими у виробників, сертифікованих за «GoodWeave».

Завдання:

- 1. Ознайомтесь детальніше про цей соціальний бізнес на його сайті і обґрунтуйте його віднесення до соціального підприємництва.**
- 2. Опишіть соціальний ефект цієї моделі соціального підприємництва.**
- 3. Запропонуйте варіанти покращення наведеної моделі.**

КЕЙС 3.

АРОРО

<https://www.apopo.org/en>

«АРОРО» (скорочення від Anti-Persoonsmijnen Ontmijnende Product Ontwikkeling – «розвиток продуктів виявлення протипіхотних мін») – зареєстрована бельгійська неурядова організація, яка готує гамбійських хом'якових («сумчастих») щурів для пошуку і виявлення протипіхотних мін та бацил туберкульозу. За допомогою щурів понад 8 млн кв. м землі було очищено від близько 1 000 мін. Щури також виявили понад 7 000 хворих на туберкульоз, багато з яких не мало такого діагнозу від місцевих клінік.

Барт Вітенс (Bart Weetjens), засновник «АРОРО», дійшов висновку, що найбільшою перешкодою для очищення замінованих земельних ділянок від наземних мін була висока вартість технологій, які передбачали використання дорогого устаткування і навчених собак. Для країн, нашіпгованих мінами, придбати розмінувальні машини було досить складно. Водночас вага собак робила їх вразливими і збільшувала ймовірність вибуху мін. Розчищення мінних полів відбувалося дуже повільно.

Барт Вітенс тримав у дитинстві щурів як домашніх тварин і знав, що вони – розумні та піддаються тренуванню. Їх можна навчити винюхувати міни. Окрім того, вони мають невелику вагу, і навіть якщо пацюк наступить на міну, детонації не відбудеться.

На навчання кожного шура, яке триває близько 7 місяців, витрачається в середньому 7 770 доларів. Це – утричі менше, ніж на навчання собаки. Після завершення навчального курсу щурів відправляють до різних країн, де є мінні поля. Неофіційна назва підготовлених щурів – «Неро Rat» («щур-герой»). Підготовка щурів за цією програмою розпочалась у 1997 році в Бельгії, з 2000 року штаб-квартира «АРО- РО» розташована в Танзанії. З 2003 року організація діє в Мозамбіку, де 30 щурів від початку проведення операції виявили 1 500 мін і повернули населенню цієї країни 2,5 млн кв. м (250 га) території. Країни та організації можуть скористатися послугами «АРОРО», щоб очистити землю від мін, із меншими витратами, ніж це було, можливо, раніше. Барт Вітенс також навчив своїх щурів винюхувати туберкульоз у мокроті. Це – дешева і легкодоступна «технологія», що дає змогу віддаленим, ізольованим клінікам діагностувати туберкульоз, у результаті чого пацієнти можуть отримувати лікування якомога раніше.

Завдання:

- 1. Ознайомтесь детальніше про цей соціальний бізнес на його сайті і обґрунтуйте його віднесення до соціального підприємництва.**
- 2. Опишіть соціальний ефект цієї моделі соціального підприємництва.**
- 3. Запропонуйте варіанти покращення наведеної моделі.**

Textbooks for Change

<https://textbooksforchange.com>

<https://twitter.com/textbooks4c>

<https://www.facebook.com/TextbooksForChange>

Ідея збору непотрібних підручників у студентів старших курсів та перепродажу їх за дешевою ціною першокурсникам виникла у студента Західного університету (Лондон, Канада) Кріса Янсена. У 2012 році він збирав гроші для компанії «Террі-Фокс» і звернув увагу на дорожнечу нових підручників, книжкові зібрання старшокурсників, а також на те, що студенти шукають дешевші книжки в букіністів. Так було зібрано перші 500 доларів. Проект набув подальшого розвитку після обговорення його з другом Томом Хартфордом. Разом хлопці взяли збирати та розповсюджувати використані підручники, а виручені кошти використовували для надання мікрокредитів підприємцям через онлайн-мережу макрофінансових організацій «Ківа». Оскільки послуги почали користуватися значним попитом, було вирішено налагодити продажі через мережу Інтернет. Бізнес-ідея стала популярною не лише в Західному університеті, але й у всій країні та за її межами. На початку 2014 року Кріс та Том створили підприємство, яке перетворилося на корпорацію і одержало спеціальний статус (B Corporation) як компанія, що діє в інтересах суспільства та довкілля. Підприємство такого типу було першим у Лондоні (Канада), і воно стало одним із упізнаних підприємств такого типу в країні.

За даними сайту компанії, студентами було пожертвовано 250 тис. підручників, завдяки чому вдалося зберегти 3 054 дерева. «Що для одного сміття, то для іншого – скарб» – цей девіз мотивує власників непотрібних уже підручників жертвувати їх на користь інших. Книжки, видані не раніше, ніж 15 років тому, збирають через контейнери, встановлені на території 28 університетських кампусів Канади. Половина з них надсилається безкоштовно до університетів Східної Африки, 20 % – продається за дешевими цінами на території Канади, а 30 % зібраних підручників, що є не придатними для використання, утилізується.

Ідея надсилати підручники до африканських країн з'явилась у Кріса під час його стажування в Кенії. Він помітив, що там не вистачає підручників, і студенти обмінюються ксерокопіями часто морально застарілих джерел. Нині партнерами компанії є 7 кампусів зі Східної Африки. «Зробимо освіту правом, а не привілеєм» – ось девіз цього напряму діяльності. Завдяки роботі соціального підприємства якісною літературою та журналами було безкоштовно забезпечено 220 тис. студентів, які здобувають вищу освіту в Кенії.

Команда проекту складається з 15 осіб та університетських послів з різних кампусів Канади, які працюють неповний робочий день. Компанія має офіс у Торонто і склад у Гамільтоні.

Виручені від перепродажу підручників кошти використовуються для видачі мікрофінансових позик, пожертв для некомерційних організацій та соціально спрямованих студентських клубів. Поки що бізнес функціонує лише в Канаді, здебільшого – у провінції Онтаріо, однак Кріс Янсен планує поширити його й на територію США.

Завдання:

1. **Ознайомтесь детальніше про цей соціальний бізнес на його сайті і обґрунтуйте його віднесення до соціального підприємництва.**
2. **Опишіть соціальний ефект цієї моделі соціального підприємництва.**
3. **Запропонуйте варіанти покращення наведеної моделі.**

Women like us

<http://www.womenlikeus.org.uk>

<https://www.facebook.com/womenlikeus?fref=ts>

Робота організації розпочалась у 2005 році. Ініціаторками її створення були бізнес-консультантки Емма Стюарт і Карен Меттісон, молоді матері та колеги, які хотіли працювати у вільний від догляду за дітьми час. Відчувши на власному досвіді, як важко знайти гарну роботу та реалізувати свої професійні навички повною мірою, залишивши попереднє місце роботи через народження

дитини; як складно поєднувати свою професійну діяльність із новими родинними обов'язками, продовжувати розвиватись як особистість, ці жінки взялися допомагати таким, як і вони.

Спочатку це були безкоштовні онлайн-добірки порад і настанов, форуми в Інтернеті, де жінки, які вже мали досвід пошуку роботи після перерви для догляду за дітьми, ділилися секретами успіху. Потім у Лондоні почали організовуватися спеціальні семінари для жінок.

У 2007 році організація стала соціальним підприємством, що дало змогу захистити її соціальну місію та працювати як бізнес-структурі з роботодавцями і владою на комерційних засадах. Модель виявилася такою успішною, що її було рекомендовано для запровадження на національному рівні. У 2012 році було створено онлайн-сервіс для пошуку підробітку у вільний час. Те, що такий сайт був актуальним, підтверджує кількість відвідувачів та учасників, яка впродовж трьох місяців після його появи в мережі сягнула понад 50 тис. і 34 тис. відповідно. З 2014 року працює сайт для роботодавців, які потребують працівників на неповний робочий день. Емма Стюарт взаємодіє з політиками, які формують громадську думку щодо зайнятості жінок, шукає спонсорів та нові ініціативи для поліпшення стану матерів, які працюють. Карен Меттісон співпрацює з роботодавцями в різних сферах діяльності щодо розвитку системи гнучкого найму та збереження талановитих працівників.

Результати роботи організації та її співзасновниць знайшли визнання з боку відомих організацій країни і були відзначені більш ніж десятком нагород за суттєву допомогу жінкам та інноваційну роботу як соціального підприємства.

Усі напрями роботи, які забезпечує організація, стали частиною громадської організації «Timewise Foundation», що опікується проблемами розвитку ринку праці часткової зайнятості. Під егідою організації також працює компанія «Найми мене по-моєму» (Hire Me My Way), яка здійснює пошук роботодавців, що потребують працівників на неповний робочий день, а також працівників, які шукають такої роботи.

Завдання:

- 1. Ознайомтесь детальніше про цей соціальний бізнес на його сайті і обґрунтуйте його віднесення до соціального підприємництва.**
- 2. Опишіть соціальний ефект цієї моделі соціального підприємництва.**
- 3. Запропонуйте варіанти покращення наведеної моделі.**

КЕЙС 6.

Medic Mobile

<http://medicmobile.org>

У країнах Африки, особливо у віддалених районах, постійно не вистачає лікарів і медсестер. Соціальні підприємці виявили, що парапрофесіонали, оснащені комунікаційними інструментами, можуть узяти на себе багато функцій із обслуговування хворих, вивільняючи лікарів-професіоналів для більш спеціалізованих та критичних випадків. Некомерційна організація «Medic Mobile» («Мобільний медик») забезпечує працівників телефонами та необхідними додатками до них (Frontline SMS і технологічні модулі). Програмне забезпечення «Medic Mobile» дає змогу лікарям відповідати на запити щодо віддаленого лікування хворих, екстрено реагувати на загострення, визначати потрібні вакцини, координувати дитяче та материнське лікування, повідомляти про належні дози препаратів, з'єднувати ВІЛ-позитивних пацієнтів із групами підтримки, економити лікарям час і паливо, необхідні для візитів у віддалені села. «Medic Mobile» працює у двадцяти країнах світу, здебільшого – в Африці на південь від Сахари, а також в Азії, Латинській Америці та США. Його мобільні додатки використовують 8 тис. лікарів і медсестер, які обслуговують близько 6 млн осіб. У 2014 році «Medic Mobile» отримала премію за соціальне підприємництво від Фонду Сколла.

Головою і співзасновником «Medic Mobile» є Джош Несбіт (Josh Nesbit). Раніше він також заснував компанію з переробки телефонів «Норе Phones», до якої включилися мільйони американців. Джош Несбіт тісно співпрацює з фондом Ашоки, Echoing Green, Rainer Arnhold і PopTech Social Innovation. У 2011 році журнал «Forbes» назвав його одним із 30 провідних соціальних підприємців у світі.

Завдання:

1. Ознайомтесь детальніше про цей соціальний бізнес на його сайті і обґрунтуйте його віднесення до соціального підприємництва.
2. Опишіть соціальний ефект цієї моделі соціального підприємництва.
3. Запропонуйте варіанти покращення наведеної моделі.

КЕЙС 6.

Аналіз успішного закордонного досвіду соціального підприємництва

- «BlueAssist» (<http://www.blueassist.eu/nl/>) – завдяки цій компанії в Нідерландах люди з обмеженими інтелектуальними можливостями самостійно пересуваються містом чи купують продукти в супермаркеті;
- «Партнерство Джона Льюїса» (www.waitrose.com) – кооператив, мережа супермаркетів «Waitrose» у Великій Британії;
- «Cafedirect» (www.cafedirect.co.uk) – займається продажем кави, какао та чаю. Дрібні фермери з Мексики, Перу та Уганди є тут співвласниками, а не лише постачальниками, і отримують гідну оплату за сировину;
- «Suma Wholefoods» (www.suma.coop) – кооператив у Великій Британії використовує 100 % електроенергії з поновлюваних джерел;
- «Care and Share Associates» (<https://www.becaring.org.uk/>) – провідне соціальне підприємство Великої Британії, яке займається доглядом на дому. 5 структурних одиниць «CASA» надають більше ніж 13 000 годин догляду за один тиждень. «CASA» та всі структурні одиниці належать працівникам цього соціального підприємства;
- «Лікарня братів Боніфратів» (www.bonifratrzy.pl) – мережа лікарень та аптек у Польщі, прибуток від яких йде на операційну підтримку геріатричних будинків.

Завдання:

Дослідити діяльність і зробити її короткий опис наступних соціальних підприємств (2 на вибір):

«Teach for America», «Donors Choose», «Tom's Shoes», «Better World Books», «Edna McConnell Clark Foundation», «Social Innovation Fund», «Venture Philanthropy Partners», «Roberts Enterprise Development Fund» (REDF), «New Profit Inc.», «The Acumen Fund», «Edison Schools», «Kiva City Year», «Jump Start», «College Summit», «Pour House Café», «Goodwill Industries», «Greyston Bakery», «Manchester Craftsmen's Guild», «Harlem Children's Zone», «Ten Thousand Villages», «Social Enterprise Toronto».

Приклад тестового завдання для поточного контролю знань

До організацій «третього сектору» (соціальної економіки) відносяться:

- a. Державні підприємства та установи
- b. Підприємства приватного бізнесу
- c. Недержавні та небізнесові підприємства та організації (+)

3. Завдання семестрових екзаменів:**Питання до екзамену**

1. Поняття «соціальне підприємництво», його особливості та відмінності від традиційного бізнесу.
2. Причини виникнення соціального підприємництва.

3. Співвідношення поняття «соціальне підприємництво» з такими поняттями як «підприємництво», «бізнес», «соціально відповідальне підприємство», «корпоративна соціальна відповідальність».
4. Співвідношення поняття «соціальне підприємництво» з такими поняттями як «третій сектор», «соціальна економіка», «солідарна економіка», «неприбуткові організації».
5. Співвідношення поняття «соціальне підприємництво» з такими поняттями як «неприбуткові підприємства та установи», «непідприємницькі товариства», «неурядові організації», «громадські об'єднання (організації)», «некомерційні організації», «організації громадянського суспільства», «волонтерські організації».
6. Проблеми вживання різноманітної термінології щодо форм соціального підприємництва в різних країнах.
7. Особливості та відмінність соціального підприємництва від традиційного бізнесу.
8. Принципові відмінності соціальних підприємств та соціального підприємництва в країнах ЄС та Україні.
9. Підходи до класифікації організацій соціального підприємництва в різних країнах.
10. Критерії віднесення соціальних підприємств та соціального підприємництва до організацій «третього сектора» і соціальної економіки.
11. Організаційно-правові форми соціального підприємництва в ЄС та Україні.
12. Кооперативи як найстаріші суб'єкти соціального підприємництва та «третього сектора».
13. Особливості сільськогосподарських кооперативів як форми соціального підприємництва.
14. Особливості споживчих кооперативів як форми соціального підприємництва.
15. Особливості кредитних кооперативів як форми соціального підприємництва.
16. Особливості житлових кооперативів як форми соціального підприємництва.
17. Особливості енергетичних кооперативів як форми соціального підприємництва.
18. Кооперативи споживачів та кооперативи підприємців, їх класифікація.
19. Міжнародний кооперативний рух та міжнародні кооперативні організації.
20. Національні кооперативні системи різних країн ЄС – види та значення.
21. Асоціації, взаємні товариства, фонди та організації «громадянського суспільства» як суб'єкти соціального підприємництва і «третього сектора».
22. Соціальні підприємства та соціально-відповідальні підприємства як форма соціального підприємництва.
23. Переваги і недоліки різних організаційних форм соціального

- підприємництва.
24. Приклади та напрями діяльності соціального бізнесу.
  25. Критерії розробки напрямків ефективного власного соціального бізнесу.
  26. Особливості розробки бізнес-плану соціального підприємства.
  27. Процедура створення соціального підприємства і його державної реєстрації в Україні.
  28. Порядок проведення установчих зборів різних форм соціального підприємництва.
  29. Особливості створення різних організаційних форм соціального підприємництва - кооперативів, громадських організацій, спілок, асоціацій та приватного соціального бізнесу.
  30. Фінансові аспекти діяльності та джерела фінансування соціального підприємництва.
  31. Власний капітал і залучені кошти, вибір їх оптимального співвідношення.
  32. Діяльність за собівартістю та самоокупність різних форм соціального підприємництва.
  33. Особлива роль прибутку в організаціях «третього сектора».
  34. Використання прибутку для суспільних та громадських потреб. Фонди соціального бізнесу.
  35. Додаткові джерела фінансування. Пошук грантів. Співвідношення економічних та соціальних вимірів діяльності.
  36. Демократична природа управління та членства в організаціях «третього сектора» та соціального бізнесу.
  37. Загальні збори як вищий орган управління. Принцип «один член – один голос» та його значення.
  38. Виборність представницьких органів управління. Підзвітність органів управління та контроль за їх діяльністю.
  39. Наглядові ради та особливості їх діяльності. Командна робота, розподіл обов'язків. Критерії оцінки роботи. Проектний менеджмент.
  40. Особливості публічної звітності соціального бізнесу. Показники соціальної ефективності.